
Flora Pannonica

Journal of Phytogeography & Taxonomy

Thelypteris palustris SCHOTT és más védett páfrányok előfordulása épületeken, kőfalakon

CSIKY János* – KOVÁCS Dániel* – LENGYEL Attila* – PÓTÓNÉ OLÁH Emőke* –
SZABÓ Zsuzsanna* – WIRTH Tamás*

Abstract: Occurrences of *Thelypteris palustris* SCHOTT and other protected ferns on buildings and stonewalls

Landscape changes due to human activity are among the most important factors threatening biodiversity. Besides the regression of natural plant communities, urban landscape also provides potential new habitats for some species of high conservation value. In this paper new floristic records of six protected fern species are discussed. Three of them (*Asplenium javorkaeum*, *Gymnocarpium robertianum*, *Thelypteris palustris*) are considered as rarities not only in the context of settlements but with respect to a broader geographic extent. The abundance of non-protected ferns can be so high that they can usually hide the few and small statured specimens of protected species on the wall. This is one of the most important reasons why these peculiar occurrences remain unpublished.

Bevezetés

A környezetét egyre nagyobb mértékben átalakító emberiség számos növényfajt foszt meg természetes élőhelyeitől, ezzel egy időben azonban újabb élőhelyeket is teremthet a számukra. Ritka fajok alkalmanként épületek kőfalain, kutakban, telepített, főleg tűlevelű és akácok erdőkben igen nagy példányszámban is megjelenhetnek. Ez a jelenség már régóta ismert a pionír páfrányok esetében (GAYER 1923, GYÖRFFY 1929, BOROS 1930, ZÓLYOMI 1931). Védett páfrányok antropogén környezetben történő megtelepedéséről napjainkban is gyakran olvashatunk florisztikai művekben (VÖRÖSS 1969, CSONGOR 1981, KIRÁLY 1996, 2004, MESTERHÁZY et al. 2003, CZÚCZ 2004, BARINA 2006, NAGY 2007). Épített felületeken azonban inkább gyakoribb, nem védett fajok (pl. *Asplenium trichomanes*, *A. ruta-muraria*, *Cystopteris fragilis*, *Dryopteris filix-mas*) egyedeivel találkozhatunk.

2008–2009-ben több védett páfrányfaj városlakó példányaira bukkantunk. Rövid áttekintésünkkel szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a gyakoribb, tömegesebb fajok közvetlen közelében, sokszor alig észrevehetően ritkább, védett fajok is megbújhatnak. Ebben a közleményben csak a kőből, agyagtéglából és betonból épített létesítményeken talált fajokról számolunk be.

Anyag és módszer

Adataink elsősorban a Dunántúlon végzett kutatásaink, terepbejárásaink és sétáink során gyűlték össze. A pécsi megfigyelések a város területén folyó raszterhálós térképezésnek köszönhetően, szisztematikus bejárások eredményei. A fajok felsorolásánál a

*Pécsi Tudományegyetem TTK, Növényrendszertani és Geobotanikai Tanszék, H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6.; moon@ttk.pte.hu

felfedezők nevének monogramját és a felfedezés időpontját zárójelben, a lelőhelyet magában foglaló magyarországi flóratérképezési kvadrátot (KIRÁLY 2003) szögletes zárójelben közöljük. Aktuális adatok birtokában igyekeztünk megadni a legközelebbi, természetes élőhelyen található populációk légvonalban mért távolságát is.

A fajok nevezékτανát illetően KIRÁLY (2009) munkájához igazodtunk. A földrajzi nevek megadásánál MAROSI – SOMOGYI (1990) rendszerét vettük figyelembe. Az adatközlők nevének a munkában alkalmazott rövidítései: CsJ – Csiky János, KD – Kovács Dániel, LA – Lengyel Attila, WT – Wirth Tamás.

Eredmények

Asplenium adiantum-nigrum L.

- Mecsek, Pécs, Szent István tér: Ókeresztény Mauzóleum, az alapok fölé épített kőfalán, kisebb telep [9975/1] (CsJ, 2008); Pécs, Nap utca: téglafalon, 1 jól fejlett telep [9975/1] (WT, 2008), mindkét helyen *Asplenium ruta-muraria* és *A. trichomanes* társaságában; Pécs-Magyarürög, Héja-dűlő: kerítések mentén, kőfalakon, kőhalmokon, igen nagy állományok, *Asplenium trichomanes*, *Cystopteris fragilis* és *Polypodium* spp. kíséretében [9975/1] (CsJ, KD és WT, 2009)
- Pécsi-síkság, Pécs, Jókai Mór utca 40.: kőkerítéson néhány kisebb telep, *Asplenium ruta-muraria* és *A. trichomanes* társaságában [9975/1] (CsJ, 2008; a kerítést közben lebontották, helyette fuga nélküli, alacsony „kerítést” emeltek)

A faj a Mecsekben meglehetősen elterjedt, különösen a hegység nyugati felében, ahol nem csak savanyú alapkőzeten, de mészkövön is szép állományai ismertek. Homokkövön (Hetvehelytől Pécs-Makárig), az erdők aljnövényzetében, foltokban jelentős borítást is elérhet. A Pécsi-síkságra új faj.

Asplenium ceterach L. s. l.

- Mecsek, Pécs (Pécsszabolcs), Szabadság út 6.: a patak fölé emelt kőfalán egy igen fejlett telep, *Dryopteris filix-mas* tövében, *Asplenium trichomanes* társaságában [9875/4] (CsJ és WT, 2009)

A példány mikromorfológiai bélyegeit nem ellenőriztük, de a mecseki és villányi-hegységi populációk, valamint a makromorfológiai bélyegek alapján (SIMON 1992) minden bizonnyal az *A. javorkaeantum* VIDA-ról lehet szó. Ez utóbbi faj legközelebbi természetes élőhelye a 3 km-re fekvő Dömörkapunál, napos és árnyas mészkő sziklahasadékokban található. Sajnos a Mecsekben ritka faj e példányának sorsa megpecsételődött, mivel az új tulajdonossal beszélgetve kiderült, hogy a falat rövidesen lebontják.

Asplenium scolopendrium L.

- Mecsek, Pécs (Somogy), „Murom”: kerítés mentén, egy erecske vizét elvezető csatorna kőfalán, erős állomány, *Dryopteris filix-mas* társaságában [9875/4] (CsJ, 2009)

A legközelebbi természetes élőhelyen előforduló állomány 2,5 km-re, Somogyon, egy délkeleti lefutású szurdokvölgyben él (CsJ és WT, 2009).

- Dél-Baranyai-dombság, Pécs, Maléter Pál út 118–124. előtti garázsok csatorna betonfalának repedéseiben, 1 jól fejlett tő [9975/3] (KD, 2009)

Legközelebbi természetes élőhelye egy 8 km-re eső, magyarürögi horhosban található.

- Közép-Mezőföld, Mezőfalva, Szent István utca 12.: pince téglafalán egy gyengén fejlett tő, egy szintén satnya *Athyrium filix-femina* egyed mellett [9078/4] (KD, 2009)

Legközelebbi természetes élőhelye a 60 km-re fekvő Vértesben található.

Gymnocarpium robertianum (HOFFM.) NEWMAN

- Pécsi-síkság, Pécs, Szabadság út 18.: ereszsatorna kifolyójánál, kisebb telep, *Dryopteris filix-mas* társaságában [9975/1] (LA, 2008)

Annak ellenére, hogy a Mecsekben a meszes kőzetek dominálnak, valamint a szurdok-völgyek, horhosok, üde erdővel borított dolinák, víznyelők és vízmosások is jellemzőek, ez a páfrány kifejezetten ritka fajnak számít a Dél-Dunántúlon (HORVÁT 1942, VÖRÖSS 1969, CSIKY 2006, KIRÁLY 2006). Legközelebbi természetes hazai élőhelye a 130 km-re fekvő Bakonyból ismert (BAUER 2009). A Pécsi-síkságra új faj.

- Nyugati-Gerecse és a Győr–Tatai-teraszvidék határa, Tata, Jázmin utca [8375/2] (LA, 2009)

A fajnak BARINA (2006) három adatát közli a Gerecséből. A viszonylag erős populáció egy vendéglő pincelejáratainak árnyas kőfalán telepedett meg.

Polystichum aculeatum (L.) ROTH

- Mecsek, Pécs (Somogy: István-akna): az egykori, központi bányaépület főbejáratainak elhanyagolt homlokzatán, 1 fejlett tő [9875/4] (CsJ és WT, 2009)

A Mecsekben szórványos páfrány legközelebbi természetes élőhelye egy 700 m-nyire fekvő szurdokvölgyben található (CsJ és WT, 2009).

- Dél-Baranyai-dombság, Pécs, Maléter Pál út 118–124. előtti garázsok csatorna betonfalának repedéseiben, erős állomány [9975/3] (KD és WT, 2009)

Legközelebbi természetes élőhelyei a 6 km-nyire fekvő Páprágy-völgyben és Éger-völgyben található. Mindkét másodlagos élőhelyén más páfrányokkal (pl. *Asplenium trichomanes*, *Dryopteris filix-mas*) együtt.

Thelypteris palustris SCHOTT

- Mecsek, Pécs, Tiborc utca 7.: Alacsony kerítés kőfalának fugáiban kisebb telep [9975/1] (CsJ, 2009)
- Balaton (Tihanyi-félsziget), Tihany, Kossuth u. 55.: „Parasztudvar” nevű fogadó magas tőfalának utcára néző fugáiban kisebb telep” [9073/3] (CsJ, 2009)

Ez a tőzeglakó páfrány ritkán települések kőfalain is megjelenik (CZÚCZ 2004), más páfrány fajok (pl. *Asplenium ruta-muraria*, *A. trichomanes*, *Dryopteris filix-mas*) társaságában, akár napos helyen is. Ilyenkor általában kisebb termetű (5–30 cm), mint a lápokban. Talán ennek tudható be, hogy – mindkét állomány feltűnő volta ellenére – számtalanszor elmentünk mellettük úgy, hogy észre sem vettük őket. A tihanyi előfordulás viszonylag közel esik a tőzegpáfrány legközelebbi természetes termőhelyeihez (BÓDIS – SZEGLET 2008, MÉSZÁROS – SIMON 2009), melyek 10–40 km-en belül, a Balaton északi öbleiben található. Pécshez legközelebb fekvő lápi *Th. palustris* állományokat a Drávamenti-síkról csak 30–40 km-en belül ismerünk (CSIKY 2006). A Mecsek flórájára új.

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönjük Csathó András Istvánnak, Kevey Balázsnak, Pifkó Dánielnek és Riezing Norbertnek az irodalmazásban nyújtott segítségét.

Irodalom

- BARINA Z. (2006): A Gerecse hegység flórája. – *Rosalia* **1**, Magyar Természettudományi Múzeum – Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, 612 pp.
- BAUER N. (2009): Florisztikai adatok a Bakonyból és a Bakonyaljáról IV. – *Kitaibelia* **14**: 16–29.
- BÓDIS J. – SZEGLET P. (2008): Balaton. In: KIRÁLY G. et al. (ed.): Magyarország földrajzi kistájainak növényzete. – MTA ÖBKI, Vácrátót, p. 118.
- BOROS Á. (1930): A páfrányok alföldi előfordulásához. – *Bot. Közlem.* **27**: 77–78.
- CZÚCZ B. (2004): Páfrányok a budai vár falain. – *Természetvédelmi Közlem.* **11**: 159–162.
- CSIKY J. (2006): Adatok Magyarország flórájához és vegetációjához I. – *Kitaibelia* **10**: 138–153.
- CSONGOR GY. (1981): Páfrányok az Alföldön. – *Múzeumi Kutatások Csongrád megyében „1981”*: 179–185.
- GÁYER Gy. (1923): Néhány érdekes páfrány dunántúli előfordulása. – *Bot. Közlem.* **21**: 79.
- GYÖRFFY I. (1929): Harasztok Csanád és Csongrád vármegyéből. – *Acta Biol. (Szeged)* **1**(2): 192–197.
- HORVÁT A. O. (1942): A Mecsek hegység és déli síkjának növényzete. – *Ciszterci Rend, Pécs*, 103 + 159 pp.
- KIRÁLY G. (1996): A Kőszegi-hegység edényes flórája. – *Tilia* **3**: 3–414.
- KIRÁLY G. (2003): A magyarországi flóratérképezés módszertani alapjai. Útmutató és magyarázat a hálótérképezési adatlapok használatához. – *Flora Pannonica* **1**(1): 3–20.
- KIRÁLY G. – CSAPODY I. – SZMORAD F. – TÍMÁR G. (2004): A Soproni-hegység edényes flórája. Enumeráció. In: KIRÁLY G. (ed.): A Soproni-hegység edényes flórája. – *Flora Pannonica* **2**(1): 91–481.
- KIRÁLY G. – KIRÁLY A. (2006): Adatok és kiegészítések a magyar flóra ismeretéhez II. – *Kitaibelia* **10**: 88–103.
- KIRÁLY G. (ed.) (2009): Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok. – ANP Igazgatóság, Jósvafő, 616 pp.
- MAROSI S. – SOMOGYI S. (eds) (1990): Magyarország kistájainak katasztere. – MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 1023 pp.
- MESTERHÁZY A. – BAUER N. – KULCSÁR L. (2003): A kisalföldi bazalt tanúhegyek edényes flórája. – *Tilia* **9**: 7–165.
- MÉSZÁROS A. – SIMON P. (2009): Adatok Veszprém megye flórájához I. – *Kitaibelia* **14**: 69–85.
- NAGY J. (2007): A Börzsöny hegység edényes flórája. – *Rosalia* **2**, Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, 378 pp.
- VÖRÖSS L. Zs. (1969): Mohok és harasztok az abaligeti barlangban. – *Bot. Közlem.* **56**: 176.
- ZÓLYOMI B. (1931): A Kis-Alföld páfrányairól. – *Bot. Közlem.* **28**: 189–191.

Érkezett / received 2009. 11. 03.
Elfogadva / accepted 2009. 11. 16.